MATERIÁLIE K FORMOVÁNÍ STUDENTŮ VYSOKÉ ŠKOLY

R. Šrámek

Došlo: 29. listopadu 2004

Abstract

ŠRÁMEK, R.: *Materials for forming of student of University*. Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun., 2005, LIII, No. 3, pp. 327-340

University's pedagogic deals with both parts of forming of university student, his naturing and his education. There does not marginalize method of education by traditions at the same time. Selection of materials for usage of this method is presented in article. This article goes in for life, works and heritage of founder of Agricultural University in Brno – Edvard Reich (1885-1943). Knowledge of University's pedagogic is applied into surroundings of Mendel's Agriculture and Forest University in Brno.

university's pedagogic, narturing and education of university student, method of education by traditions, selection of materials for usage for this method in Mendel's Agriculture and Forest University in Brno

Na školách všech stupňů ve všech zemích světa je možno s úspěchem používat metodu výchovy tradicemi. Dlouholeté pozitivní zkušenosti zahraničních vysokých škol s využíváním tradic vědy, výzkumu, výuky a jiných oblastí jejich činnosti (například vysokoškolského sportu) dříve nebo později přimějí i české vysoké školy k častějšímu používání metody výchovy tradicemi. Tematika statě je proto velmi aktuální a náleží do oblasti vysokoškolské pedagogiky.

* * *

K formování studentů Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně se nabízí i materiálie týkající se Edvarda Reicha, zakladatele a učitele Vysoké školy zemědělské v Brně.

Edvard Reich – zakladatel Vysoké školy zemědělské v Brně

V druhé polovině dvacátého století není obvyklé obsáhleji připomínat na Vysoké škole zemědělské

(VŠZ) a Mendelově zemědělské a lesnické univerzitě (MZLU) v Brně bezprostřední zakladatele školy. Je tomu tak například v publikacích [Vyskot et al., 1960], [Dyk et al., 1967], [Vyskot et al., 1968], [Kantor et al., 1979], [Procházka et al., 1989] a [Mendelova, 1999]. Výjimkou jsou účelové tisky Vávry [Padesát let, 1968], [Vývoj kateder, 1969] a odborná stat' téhož [Padesátileté úsilí, 1979]. Ten za zakladatele školy pokládá zejména JUDr. Jaroslava Budínského (17. 9. 1865–12. 5. 1939), Prof. Dr. Ing. Františka Chmelaře (17. 4. 1891–15. 12. 1971), Doc. Dr. Ing. Dipl. agr. Edvarda (Eduarda) Reicha (17.3. 1885–24. 5. 1943) a poslance Kuneše (Kunráta) Sonntaga (19. 2. 1878–29. 3. 1931). Plyne to z těchto jeho vět: „... u zákona o zřízení samostatné Vysoké školy zemědělské v Brně, projednávaného ... 24. 7. 1919, předcházelo dlouhé jednání ve školském výboru (a přirozeně také v zákulisí) a kromě zákona byly schváleny ještě 4 rezoluce navržené školským výborem, které řešily celou problematiku vysokého učení zemědělství v ČSR. Koncept návrhu zákona připravoval ... Chme-

lař, který ... doporučoval samostatnou vysokou školu. Pro toto řešení získal Sonntaga, který pak byl jeho nejlepším a nejúspěšnějším zastáncem... Na ... schůzi národního shromáždění československého v Praze dne 10. prosince 1918 ... byl přidělen výboru ... škol-skému ... návrh ... Sonntaga a soudruhů na zřízení samostatné Vysoké školy zemědělské v Brně... Sonntagu návrh byl ... dne 13. března 1919 schválen... ani vláda nelenila. Z popudu moravského zemského výboru a ministerstva zemědělství se konala v Brně dne 9. května 1919 komise, aby prohlédla novostavbu ... ústavu ... v Černých polích, zdali by se hodila ... ku ... umístění nové VŠZ ... V komisi zastupovali ministerstvo zemědělství ... Reich, který vedl celé jednání... Teprve ... před poslaneckými prázdninami se podařilo návrh zákona na zřízení samostatné vysoké školy zemědělské v Brně dostat do Národního shromáždění k projednání a odhlasování ... Stalo se tak ... dne 24. července 1919 ... Zpravodajem byl ... Budínský, který velmi pečlivě osvětlil důvody pro přijetí návrhu zákona ve smyslu usnesení školského výboru...“ [Vávra, 1968, s. 24-32].

V první polovině minulého století je situace opačná. O zakladatelích VŠZ v Brně, a to i bezprostředních, podrobně pojednává nejprve jeden z nich [Reich, 1920], pak [Novák, 1930], opět [Reich, 1932] a nakonec [Chmelař, 1938] s odkazem na Reicha [1920] a Nováka [1930]. Reich [1932, s. 149 a 163] píše: *“Kuneš Sonntag jako člen revolučního Národního Shromáždění navrhl (tisk č. 43 ze dne 4. prosince 1918), aby vláda zřídila a vybudovala samostatnou vysokou školu zemědělskou v Brně ... Když Sonntag ... probíral listy Památníku (tj. [Novák, 1930] – poznámka R. Š.) ... najednou se ke mně obrátil a řekl: »Tak vidíte, pořád ta Vaše knížka (tj. [Reich, 1920] – poznámka R. Š.) ... je a zůstane nejpodrobnějším příspěvkem k ... založení (VŠZ v Brně – poznámka R. Š.). Ještě dobře, že jste to tehdy za čerstvé paměti ... zaznamenal ... sám dobře víte, že jste (přesto – poznámka R. Š.) nenapsal všechno ... kdybychom měli tu celou historii napsat, jaká byla a jak jsme tu motanici právě my dva tehdy viděli, to by muselo ještě moc lidí umřít ... Proč bychom měli vzpomínat protivensství, nebo intrik a překážek ... Hlavní věci je ... úspěch ... a ten tu je! Vysoká škola zemědělská v Brně to je čin, rozvíjí se dobře, ta něco pro vědu a pokrok udělá. Já z toho mám radost.«“*. V publikaci takto označené jako stěžejní, tj. v [Reich, 1920, s. 35-36], se za bezprostřední zakladatele VŠZ v Brně pokládají Vladislav Brdlík (profesor ČVŠT v Praze), Jaroslav Budínský (poslanec Národního shromáždění), Gustav Habrman (ministr školství a národní osvěty), Jaroslav Kubec (tajemník ministerstva školství a národní osvěty), Karel Prášek (ministr zemědělství), Kuneš Sonntag (poslanec Národního shromáždění), František Staněk (ministr dvou ministerstev), Edvard Reich (mi-

nisterský rada ministerstva zemědělství) a Antonín Švehla (ministr vnitra). Pro úplnost je nutno dodat, že [Novák et al., 1930, s. 15 a 133], tj. Novák s Hašou, Chmelařem a Konšelem, za bezprostřední zakladatele VŠZ v Brně pokládají JUDr. Jaroslava Budínského (poslanec Národního shromáždění), Ing. Oskara Čermáka (náměstka generálního ředitele státních lesů a statků), JUDr. Ladislava Pluhaře (předsedu Zemského výboru moravského), Dr. Ing. Dipl. agr. Edvarda Reicha (ministrského radu ministerstva zemědělství „...který přípravné práce pro založení školy vedl...“), Kuneše Sonntaga (poslanec Národního shromáždění a přisedícího Zemského výboru moravského „...který podal ... návrh na zřízení naší školy...“), Viktora Stoupala (přisedícího Zemského výboru moravského) a Dr. Ing. Karla Šimana (generálního ředitele státních lesů a statků).

Z tohoto přehledu vyplývá, že k dvojici vždy jmenovaných zakladatelů VŠZ v Brně náleží Doc. Dr. Ing. Dipl. agr. Edvard (Eduard) Reich (dále většinou jen Reich) a Kuneš (Kunrát) Sonntag (dále jen Sonntag). Tito jsou s VŠZ v Brně spojeni i v jejím „prena-tálním“ období, tudíž už v době před první světovou válkou, výrazněji od roku 1916 [Vávra, 1968] a [Mik-kočková, 2003].

Reich [1916, s. 19-20] například píše: *“I neodborník musí uznati, že nejlépe by svěmu účelu vyhovovala samostatná vysoká škola zemědělská v Brně, podobně zařízená, jako vysoká škola zemědělská ve Vídni nebo v Berlíně s fakultou zemědělskou a lesnickou a ukázala-li by se toho jednou potřeba, i zahradnicko-vinařskou.“* Dále [1916, s. 67] však připouští, že *„Založení vysoké školy na Moravě není jen otázka hospodářská, ale také politická. Proto řešení není tak jednoduché.“* Nakonec [1916, s. 75] proto dochází k závěru, že *“Budiž zřízena česká vysoká zemská škola zemědělská buď jako oddělení na technice v Brně, nebo jako ... zemská hospodářská akademie (zemská vysoká škola zemědělská). Pro akademii jeví se zvlášť vhodným Přerov nebo Brno (resp. jeho periferie).“*

Edvard Reich – učitel Vysoké školy zemědělské v Brně

Reich se ovšem projevuje nejen jako jeden z bezprostředních zakladatelů VŠZ v Brně, nýbrž také jako jeden z jejích prvních externích učitelů – honorovaný docent zemědělského školství (od školního roku 1921/1922). Tuto roli Reicha přibližuje následující Vávruv [1969, s. 58-59] popis:

- (1) *„Na schůzi plenárního sboru profesorského 24. listopadu 1920 podala komise zprávu o zařazení docentury hospodářského školství...“*
- (2) *„Na schůzi 19. ledna 1921 navrhuje komise ústy prof. Munzara, aby na Vysoké škole zemědělské v Brně byl zřízen lektorát zemědělského školství,“*

kteř by měl za účel podat posluchačům pouze informace o organizaci a administrativě zemědělského školství u nás a o jeho stavu v cizině, o školních zákonech a předpisech, o úřadech školám těm nadřízeným, o provádění dozoru ke školství zemědělskému, o kvalifikaci zemědělského učitelstva a o předpisech služebních. Komise však nedoporučila, aby účelem této honorované docentury bylo poskytovat určitý návod k přípravě k povolání zemědělského učitele, jak to má na zřeteli výnos ministerstva zemědělství čj. 13.039 ... ze dne 31. března 1920. Plenární sbor projevil k návrhu jednomyslný souhlas.

- (3) Na příští schůzi 7. prosince 1921 podal prof. Munzar zprávu komise, která navrhla, aby pro tuto docenturu byly do rozvrhu zařazeny 2 hodiny týdně přednášek v jednom semestru a aby přednášky měly za předmět: organizace a administrativa zemědělského školství u nás a jeho stav v zahraničí; základy pedagogiky a didaktiky pro kandidáty učitelství na školách zemědělských. Návrh komise byl schválen.
- (4) Na schůzi 1. února 1922 podal prof. Munzar návrh komise, aby sbor trval na svém původním usnesení, aby tato honorovaná docentura měla za předmět nejen základy pedagogiky a didaktiky, ale i organizaci a administrativu hospodářského školství a aby ministerstvo školství a národní osvěty bylo dožádáno, aby již od počátku letního semestru ... byla tato honorovaná docentura uvedena v život a aby honorovanou docenturou byl pověřen odborový rada v ministerstvu zemědělství Dr. Eduard Reich.
- (5) Kolem návrhu se vyvinula v brněnských novinách polemika, na kterou reagoval Dr. Reich dopisem z 30. května 1922, adresovaným naší škole (exhibován rektorem pod čj. 1109).
- (6) Po přečtení noticky „Lidových novin“ z 30. března 1922 a večerního vydání „Tagesbote“ z téhož data bylo na schůzi plenárního sboru profesorského, konaného 5. dubna 1922, usneseno zvolit komisi, která by vypracovala příslušné odpovědi. Do komise byli zvoleni rektor Dr. Haša, prof. Černý a E. Bayer.
- (7) Plenární profesorský sbor se na schůzi 13. prosince 1922 usnesl opět, aby bylo dožádáno ministerstvo školství a národní osvěty o zřízení honorované docentury zemědělského školství a aby touto docenturou byl pověřen od počátku studijního roku 1922/1923 až na další Dr. E. Reich za obvyklý honorář, náhradu jízdného a diet, kteréžto výlohy se uvolilo hradit ministerstvo zemědělství. Vyhlášení konání přednášek v tomto roce se ovšem nemohlo dostat na program, ale od studijního roku 1923/1924 až po studijní rok 1939/1940 byly vyhrazeny zemědělskému školství, jako před-

mětu doporučovanému, 2 hodiny týdně v letním semestru IV. ročníku, jehož výuku zajišťoval Dr. E. Reich...“.

Takto Vávra líčí průběh ustanovování honorované docentury zemědělského školství na VŠZ v Brně v období od listopadu 1920 do prosince 1922, které má návaznost na výnos ministerstva zemědělství z března 1920 k přípravě středoškolských učitelů zemědělských předmětů. Březnové útoky v roce 1922 na docenturu i osobu Reicha a jejich dubnové odražení zahrnují [Také docentura, 1922a], [Také docentura, 1922b] a [Aus Stadt, 1922]. Napadený a obhájenný Reich později (Vlastní životopis, 1935; ad 2.4) na obojí nereaguje a pouze stručně konstatuje, že „...od studijního roku 1921/1922 až doposud – tedy po 14 roků – přednáším na vysoké škole zemědělské v Brně o zemědělském školství a vyučování (2 hodiny týdně v letním semestru)“.

O zemědělském školství a vyučování (pedagogiku a metodiku zemědělských předmětů) Reich na VŠZ v Brně přednáší až do ukončení činnosti školy okupační mocí v roce 1939.

„Po osvobození byl tento předmět zajišťován ve stejném rozsahu 2 hodin týdně v zimním semestru IV. ročníku inspektorem zemědělských škol Dr. Františkem Vřeským (narozen 4. září 1892 v Lagnově-Klimkovicích ve Slezsku) jak ve studijním roce 1946/1947, tak podle programu i ve studijních letech 1947/1948 a 1948/1949“ [Vávra, 1969, s. 59].

Ve sborníku VŠZ v Brně, [Šťastný, 1951] a [Šťastný, 1952], lze získat informace o studiu pedagogické specializace na této vysoké škole od zimního semestru školního roku 1950/1951.

Až po čtyřiačtyřiceti letech od listopadového jednání „...plenárního sboru profesorského...“ [Vávra, 1969, s. 58] je v roce 1964, v návaznosti na činnosti Reicha, Vřeského, Šťastného, a dalších osob, založena katedra pedagogiky s celoškolskou i mimoškolskou působností za účelem přípravy pedagogických pracovníků středních a vysokých škol [Studium, 1965]. Ta, v proměnách svého názvu, od roku 1964 do roku 2004 v sedmi vzdělávacích směrech připravila k pedagogické práci 3156 absolventů prezenčních i kombinovaných studií (učitelů odborných předmětů a mistrů odborné výchovy) a 325 absolventů kurzů (instruktorů a techniků školních účelových zařízení i učitelů středních a vysokých škol). Bylo tomu tak proto, že mohla rovněž více či méně vědomě navazovat na to, co zahajuje Reich již ve třetím školním roce existence VŠZ v Brně.

Reicha je nutno vnímat rovněž jako soukromého docenta zemědělské ekonomiky VŠZ v Brně. V této souvislosti Vávra [1969, s. 33-34] píše:

- (8) „26. června 1935 bylo usneseno přidělit Ing. Z.

Stiebera ... který se dopisem ze 17. května 1935 dotázal, zda by mohl být přijat na jednoroční specializaci v oboru zemědělské ekonomiky, soukromému docentovi Dr. F. Lomovi. Na téže plenární schůzi byla podána zpráva o usnesení profesorského sboru hospodářského odboru na obsazení stolice zemědělské ekonomiky v osobě ministeruského rady Ministerstva zemědělství v Praze Dr. E. Reicha, který byl navržen k jmenování za řádného profesora zemědělské ekonomiky, a pro případ, že by tento profesuru nepřijal, aby na druhém místě byl navržen k jmenování za mimořádného profesora tohoto oboru soukromý docent Dr. F. Lom. Tuto zprávu vzal plenární profesorský sbor na vědomí...

- (9) 29. dubna 1936 podal rektor zprávu o výsledku osobní intervence u Ministerstva školství a národní osvěty dne 8. dubna ve věci jmenování Dr. Loma. Byl přečten výnos MŠNO č. 24.805/36 ze dne 6. března 1936, jímž se oznámilo, že Dr. Ing. E. Reich odřekl nabídnuté jmenování řádným profesorem zemědělské ekonomiky.“

METODIKA

Cíl

Cílem stati je předložit materiálu demonstratio ad oculos, přičemž persona gratissima je Reich (17. 3. 1885–24. 5. 1943) – zakladatel a učitel Vysoké školy zemědělské v Brně.

Prostředky

Podle metodologií badatelské práce, např. [Hroch et al., 1985], ve stati převažuje diachronní postup nad postupem synchronním a obojí směřuje k akcentaci techniky mikroanalýzy.

Zpracované archiválie z fondu MZLU v Brně zahrnují zejména čistopisy, koncepty a opisy. Obdobně je použito i materiálů z pozůstalosti Reicha, které jsou ve vlastnictví jeho potomků. Rovněž tak jsou využity archiválie z osobního archivu Karla Štěpánka, které jsou ve vlastnictví autora stati, synovce jmenovaného. Štěpánek byl od roku 1933 do roku 1945 správcem Zemědělského a lesnického muzea v Brně – pobočky Zemědělského muzea v Praze a tak do Reichovy smrti v roce 1943 i jedním z jeho spolupracovníků.

K využitým písemnostem osobní povahy náleží především korespondence dcery Reicha PhDr. Evy Pavlátové (pobývajících v Praze) s autorem stati (od roku 1995).

Ve stati jsou využity též odborné rozhovory autora stati zejména s Ing. Mgr. Ladislavem Hanušem, Ph.D. (z Ústí nad Orlicí, v roce 1999), Ing. Františkem Hejnarem (z Olomouce, v roce 1995), Radkou Kostkovou (z Olomouce, v roce 2001), RNDr. Vladimírem Krskem (z Olomouce, v roce 1995), Ing. Františkem Lehkým (z Přerova, v roce 1994), Ing. Martinem

Lehkým (z Přerova, v roce 1994), Prof. Ing. Janem Lužným, CSc. (z Olomouce, v roce 1995), PhDr. Jaroslavem Mazáčem (z Přerova, v roce 1994), Ing. Davidem Spáčillem (z Olomouce, v roce 1996) a Doc. PhDr. Borisem Uhrem, CSc. (z Prahy, v roce 1991).

K vyhotovení životopisu Reicha napomohly hlavně tyto zdroje informací: [Československé, 1986], [Gabrišová, 1993], [Muž, 1995], [Návrát, 1995], [Nekudová, 1994], [Plachá, 2000], [Reich, 1925 a 1935], [Jubilejní, 1925], [Rozman, 1995], [Seznam, 1965], [Schwub, 2000], [Skala, 1987, 1990, 1992, 1993], [Skala et al., 1993], [100 let, 1976], [110 let, 1986] a [Vláčil, 1935].

VÝSLEDKY

Edvard Reich – učitel Vysoké školy zemědělské v Brně

Díky archivu MZLU v Brně podařilo se autorovi statě shromáždit, rozřadit a využít těchto jedenadvacet archiválií, vážících se na výuku Reicha v oboru zemědělské školství:

- 1.1 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo zemědělství v Praze. 28. 2. 1922. 1 list. (Originál sdělení ministra, že ministerstvo vzalo na vědomí: přednášky honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha o zemědělském školství a vyučování a usnesení profesorského sboru o zřízení seminářů pro kandidáty učitelství středních hospodářských škol.)
- 1.2 Honorovanému docentovi Dr. Ing. Edvardu Reichovi. Vysoká škola zemědělská v Brně. 10. 6. 1922. 1 list. (Kopie sdělení rektora s označením honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha za jednoho z hlavních spolubudovatelů školy a s prosbou o další pomoc škole, zejména při přidělování školních statků škole via facti.)
- 1.3 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty. 10. 6. 1922. 1 list. (Originál souhlasu ministerstva s tím, aby honorovaný docent Dr. Ing. Edvard Reich konal ve školním roce 1921/1922 přednášky o zemědělském školství.)
- 1.4 Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze. Vysoká škola zemědělská v Brně. 14. 12. 1922. 1 list. (Kopie žádosti rektora o pokračování honorované docentury zemědělského školství ve školním roce 1922/1923.)
- 1.5 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty. 22. 12. 1922. 1 list. (Originál sdělení, že ministerstvo bere na vědomí rozhodnutí honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha nepožadovat finanční odměnu za přednášky o zemědělském školství.)
- 1.6 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty. 21. 3. 1923.

- 1 list. (Originál souhlasu ministerstva, aby honorovaný docent Dr. Ing. Edvard Reich konal i nadále přednášky o zemědělském školství.)
- 1.7 Honorovanému docentovi Dr. Ing. Edvardu Reichovi. Vysoká škola zemědělská v Brně. 5. 4. 1923. 1 list. (Kopie sdělení rektora s tím, že ministerstvo školství a národní osvěty souhlasí i nadále s honorovanou docenturou zemědělského školství.)
 - 1.8 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze. 3. 8. 1923. 1 list. (Originál stanoviska ministerstva k úhradě přednášek honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha.)
 - 1.9 Zemské správě politické v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze. 29. 9. 1923. 1 list. (Kopie stanoviska ministerstva k úhradě přednášek honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha.)
 - 1.10 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Zemská správa politická v Brně. 15. 10. 1923. 1 list. (Originál sdělení správy o úhradě přednášek honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha.)
 - 1.11 Honorovanému docentovi Dr. Ing. Edvardu Reichovi. Vysoká škola zemědělská v Brně. 17. 11. 1923. 1 list. (Kopie sdělení rektora o úhradě přednášek.)
 - 1.12 Honorovanému docentovi Dr. Ing. Edvardu Reichovi. Vysoká škola zemědělská v Brně. 19. 7. 1924. 1 list. (Kopie sdělení prorektora o úhradě přednášek.)
 - 1.13 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Honorovaný docent Dr. Ing. Edvard Reich. 24. 7. 1924. 1 list. (Originál seznamu dnů přednášek ve školním roce 1923/1924.)
 - 1.14 Zemské správě politické v Brně. Vysoká škola zemědělská v Brně. 26. 7. 1924. 1 list. (Kopie sdělení prorektora o úhradě přednášek honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha.)
 - 1.15 Vysoká škola zemědělská v Brně. Zemská správa politická v Brně. 7. 10. 1924. 1 list. (Originál sdělení správy o úhradě přednášek honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha.)
 - 1.16 Honorovanému docentovi Dr. Ing. Edvardu Reichovi. Vysoká škola zemědělská v Brně. 17. 10. 1924. 1 list. (Kopie sdělení prorektora o úhradě přednášek.)
 - 1.17 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Zemská správa politická v Brně. 6. 11. 1925. 1 list. (Originál sdělení správy o úhradě přednášek honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha.)
 - 1.18 Honorovanému docentovi Dr. Ing. Edvardu Reichovi. Vysoká škola zemědělská v Brně. 17. 11. 1925. 1 list. (Kopie sdělení rektora o úhradě přednášek.)
 - 1.19 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Honorovaný docent Dr. Ing. Edvard Reich. 29. 6. 1928. 3 listy. (Rukopis sdělení o úhradě přednášek.)
 - 1.20 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Zemská správa politická v Brně. 1. 12. 1932. 1 list. (Originál sdělení správy o úhradě přednášek honorovaného docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha.)
 - 1.21 Honorovanému docentovi Dr. Ing. Edvardu Reichovi. Vysoká škola zemědělská v Brně. 4. 1. 1933. 1 list. (Kopie sdělení rektora o úhradě přednášek.)
- K Vávrovým [1969, s. 58-59] informacím, ve stati očíslovaným (1) až (3), se vztahuje žádost v podobě archiválie 1.4. S informací (4) přímo souvisí sdělení v archiválii 1.1. Na informace (5) a (6) navazuje sdělení i souhlas z archiválií 1.2 a 1.3. K informacím (7) se následně poji uvedené v archiváliích 1.5 až 1.21.
- Těchto sedm Vávrou [1969, s. 58-59] předložených informací je proto možno doplnit:
- Ministerstvo zemědělství již ve svém výnosu ze dne 31. 3. 1920, č. 13039, projevuje ochotu hradit ze svých prostředků veškeré náklady spojené s honorovanou docenturou zemědělského školství na VŠZ v Brně a ve školním roce 1921/1922 tak skutečně činí.
 - Ministr zemědělství František Staněk i v roce 1922 spolupracuje na předpisech, které budou upravovat obsah a formu studia kandidátů učitelství na středních hospodářských školách. Vítá tudíž iniciativu VŠZ v Brně směřovanou k výuce zemědělského školství i k zřízení seminářů pro tyto kandidáty. Tím ovšem nemůže prejudikovat definitivní vyřešení obojího na VŠZ v Brně.
 - Rektorát VŠZ v Brně žádá dne 14. 2. 1922 ministerstvo školství a národní osvěty o souhlas se zřízením honorované docentury zemědělského školství a svěřením ji Reichovi.
 - Ministerstvo školství a národní osvěty s obojím do datečně souhlasí dne 10. 6. 1922. To je již v době po odražení útoků v brněnských novinách a na konci výuky Reicha v letním semestru školního roku 1921/1922.
 - Profesorský sbor VŠZ v Brně se dobře orientuje v dosavadních všestranných zásluhách Reicha a rovněž v roce 1922 spoléhá na jeho pomoc proti dalším úsilím vnějších nepřátel vůči mladé VŠZ v Brně.
 - Reich například v letním semestru školního roku 1923/1924 na VŠZ v Brně přednáší zemědělské školství desetkrát, a to 23. 2., 1. 3., 8. 3., 15. 3., 22. 3., 29. 3., 5. 4., 3. 5., 10. 5. a 21. 6. 1924. Z Prahy odjíždí vždy v pátek a zpět se navrácí vždy v sobotu. Za to mu náleží honorář ve výši 3180 Kč.

- V letním semestru školního roku 1931/1932 tomu je obdobně a honorář činí 4788 Kč.

Vávrovy [1969, s. 58-59] informace (5) a (6) se týkají i těchto textů v Lidových novinách:

- „*Také docentura. Od převratu zřizují se na našich vysokých školách docentury pro nejrůznější a zcela speciální obory, ne ani už lidského vědění, ale lidské práce a činnosti vůbec. Bude nutno na mnohé takové docentury se blíže podívat a zjistit, co mají společného s vědou. Malý příklad máme v Brně, kde na zemědělské vysoké škole byla zřízena docentura o organizaci zemědělského školství. O zřízení docentury rozhodlo školské oddělení ministerstva zemědělství, jehož šéfem je pan Reich, docenturou vědy o organizaci zemědělského školství byl pověřen též pan Reich. Jezdí nyní z Prahy do Brna dvakrát týdně přednášet o tom, jak je kde organisováno zemědělské školství, poněvadž on nepochybně v československé republice je nejlépe povolán k tomu, aby přednášel o takovéto vědě. Případy s vinařskými, zahradnickými, ovocnickými a jinými školami to jasně ukazují, že pan Reich rozumí nejlépe vědeckým základům organizace zemědělského školství. Pan Reich chtěl být původně profesorem správy hospodářské na brněnské vysoké škole zemědělské. Nepovedlo se mu a tak dosáhl aspoň toho, že je docentem pro obor, který sám tak skvěle spravuje v ministerstvu. Že by se posluchači zemědělské vysoké školy měli něco dovědět o tom, jak je organisování zemědělského školství, je pravda. Ale že by na to musel být zvláštní docent, o tom nepřesvědčí ministerstvo zemědělství ani odbornou, ani neodbornou veřejnost. Ale pan Reich má aspoň titul a stát zbytečně vydání.*“ [Také docentura, 1922a, s. 5].
- „*Také docentura. Lidové Noviny přinesly 30. března zprávu »Také docentura«, která se týkala docentury pana dra Reicha na zemědělské vysoké škole v Brně. Profesorský sbor této vysoké školy žádá nás o otisknutí tohoto prohlášení, jež uveřejňujeme bez poznámky: 1. Zařazení předmětu: »Organisace a administrativa zemědělského školství u nás a jeho stav v cizině; základy pedagogiky a metodiky pro kandidáty učitelství na školách zemědělských« do studijní osnovy vysokých škol zemědělských žádáno bylo organisacemi zemědělského učitelstva ze stejných důvodů, jako žádal Svaz pro zemědělské výzkumnictví zařazení přednášek o tomto oboru do programu všech vysokých zemědělských škol. – 2. Ministerstvo zemědělství prohlásilo ochotu hradit výlohy spojené se zřízením této docentury na všech vysokých školách zemědělských, tedy nejenom v Brně, nýbrž také v Praze a německé vysoké škole zemědělské v Děčíně-Liebwerdě. – 3. Školské oddělení ministerstva zemědělství nemá s obsazením*

této docentury v Brně co činiti. Návrh učinil prof. sbor vys. školy zemědělské v Brně ve svém sedění dne 8. února t. r. a předložil jej ministerstvu školství a národní osvěty k schválení. Předmětu tomuto, jež jest nepovinným, vyhrazeny jsou 2 týdenní hodiny, takže docent jezdí do Brna jen jednou týdně. – 4. Profesorský sbor vysoké školy zemědělské v Brně prohlašuje, že odborový rada dr. inž. E. Reich o zmíněnou docenturu se neucházel, jako před tím nežádal o profesuru správy zemědělské neb kteroukoli jinou na vysoké škole zemědělské v Brně.“ [Také docentura, 1922b, s. 5].

Za využití univerzitního archivu se podařilo autorovi statě shromáždit, rozřadit a využít těchto šestadvacet archiválií, které se týkají Reichova habilitačního řízení, resp. jmenování soukromým docentem, a jeho výuky zemědělské ekonomiky na VŠZ v Brně:

- 2.1 Vysvědčení dospělosti Edvarda Reicha. Česká státní reálka v Olomouci. 10. 7. 1912. 2 listy. (Opis dokladu o vykonání maturitní zkoušky.)
- 2.2 Vysvědčení o druhé zkoušce státní Edvarda Reicha. C. k. česká vysoká škola technická v Praze. Odbor zemědělský. 26. 2. 1915. 2 listy. (Opis dokladu o vykonání inženýrské zkoušky.)
- 2.3 Hodnost doktora věd technických Ing. Edvarda Reicha. C. k. česká vysoká škola technická v Praze. Odbor zemědělský. 24. 6. 1918. 2 listy. (Opis dokladu o disertační práci a dosažení titulu doktora technických věd.)
- 2.4 Vlastní životopis. Dr. Ing. Edvard Reich. 16. 2. 1935. 17 listů. (Originál životopisu na 34 stránkách strojopisu.)
- 2.5 Seznam vytištěných prací. Dr. Ing. Edvard Reich. 16. 2. 1935. 1 list. (Originál seznamu.)
- 2.6 Žádost o udělení veniae docendi ze zemědělské ekonomiky. Dr. Ing. Edvard Reich. 16. 2. 1935. 1 list. (Originál žádosti.)
- 2.7 Program zamýšlených přednášek z ekonomiky zemědělské. Dr. Ing. Edvard Reich. 16. 2. 1935. 2 listy. (Originál programu.)
- 2.8 Výpis ze zápisu. Vysoká škola zemědělská v Brně. 6. 3. 1935. 1 list. (Opis zápisu ze schůze profesorského sboru.)
- 2.9 Posudek o habilitačním spisu. Vysoká škola zemědělská v Brně. 2. 4. 1935. 18 listů. (Originál posudku na 17 stránkách strojopisu.)
- 2.10 Zápis o schůzi komise habilitační. Vysoká škola zemědělská v Brně. 2. 4. 1935. 1 list. (Opis zápisu čtyřčlenné komise.)
- 2.11 Výpis ze zápisu. Vysoká škola zemědělská v Brně. 3. 4. 1935. 1 list. (Opis zápisu ze schůze profesorského sboru.)
- 2.12 Zpráva komise o habilitačním kolokviu. Vysoká škola zemědělská v Brně. 2. 4. 1935. 2 listy.

- (Originál zprávy děkana hospodářského odboru.)
- 2.13 Výpis ze zápisu. Vysoká škola zemědělská v Brně. 8. 5. 1935. 1 list. (Opis zápisu ze schůze profesorského sboru.)
- 2.14 Řádná profesura zemědělské ekonomiky. Dr. Ing. Edvard Reich. 16. 5. 1935. 1 list. (Originál souhlasu s jmenováním za řádného profesora.)
- 2.15 Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze. Vysoká škola zemědělská v Brně. 24. 5. 1935. 2 listy. (Kopie zprávy o habilitačním kolokviu.)
- 2.16 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze. 22. 6. 1935. 1 list. (Originál souhlasu ministra s prominutím tzv. přednášky na zkoušku.)
- 2.17 Sdělení souhlasu ministra s prominutím tzv. přednášky na zkoušku. Vysoká škola zemědělská v Brně. 27. 6. 1935. 1 list. (Rukopis sdělení rektora.)
- 2.18 Ohlášení přednášek soukromého docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha. Vysoká škola zemědělská v Brně. 12. 6. 1936. 1 list. (Kopie sdělení děkana hospodářského odboru.)
- 2.19 Ohlášení přednášek soukromého docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha. Vysoká škola zemědělská v Brně. 16. 6. 1936. 1 list. (Kopie sdělení rektora vysoké školy.)
- 2.20 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze. 7. 7. 1936. 1 list. (Originál sdělení, že ministerstvo vzalo na vědomí přednášky soukromého docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha ze Zemědělské ekonomiky selského hospodaření.)
- 2.21 Sdělení, že ministerstvo vzalo na vědomí přednášky ze Zemědělské ekonomiky selského hospodaření. Vysoká škola zemědělská v Brně. 4. 8. 1936. 1 list. (Kopie sdělení rektora.)
- 2.22 Soupis prací ve studijním roce 1935-1936. Soukromý docent Dr. Ing. Edvard Reich. 18. 9. 1936. 4 listy. (Originál soupisu prací.)
- 2.23 Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze. Vysoká škola zemědělská v Brně. 1. 6. 1939. 1 list. (Kopie sdělení děkana hospodářského odboru, že soukromý docent Dr. Ing. Edvard Reich bude přednášet předmět Selská spravověda.)
- 2.24 Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze. Vysoká škola zemědělská v Brně. 2. 6. 1939. 1 list. (Kopie sdělení rektora vysoké školy, že soukromý docent Dr. Ing. Edvard Reich bude přednášet předmět Selská spravověda.)
- 2.25 Rektorátu Vysoké školy zemědělské v Brně. Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze. 13. 6. 1939. 1 list. (Originál sdělení, že ministerstvo vzalo na vědomí přednášky soukromého docenta Dr. Ing. Edvarda Reicha z předmětu Selská spravověda.)
- 2.26 Sdělení, že ministerstvo vzalo na vědomí přednášky z předmětu Selská spravověda. Vysoká škola zemědělská v Brně. 23. 6. 1939. 1 list. (Kopie sdělení rektora.)
- S oběma informacemi (8) a (9) souvisí všech dvacet šest archiválií. Archiválie 2.1 až 2.5 mají přitom vazby i na informace (1) až (7).
- Obě Vávrou [1969, s. 33-34] předložené informace je nutno nejprve doplnit úplným opisem archivního pramene 2.7, tj. Programem zamýšlených přednášek z ekonomiky zemědělské, vyhotoveným Reichem dne 16. 2. 1935:
- „Vycházím vždy z předpokladu, že nejdůležitějším výrobním činitelem v zemědělství je člověk. Proto moje výklady nebudou jen o mrtvých věcech, o kapitálech, z nichž zemědělský podnik sestává a jak s nimi zacházeti, nýbrž především o zemědělském člověku, jeho odborné výchově a výcviku k zemědělské práci a podnikání. Stavím zemědělskou ekonomiku na podklad sociologický.*
- Věnuji zvláštní pozornost selské rodině, v níž vidím budovatele a nositele nejen hospodářských, ale i mravních hodnot. Proto ekonomika zemědělská znamená pro mne zároveň odbornou výchovu zemědělského člověka.*
- Oceňuji vývoj zemědělský a historii zemědělství vůbec jako nevlivnějšího činitele, který třeba respektovati při posuzování hospodářského stavu nynější doby a celého zemědělského pokroku. Znalost zemědělské historie vede k správnému posuzování a dobrým organizačním závěrům, také v ekonomické práci vědecké.*
- Ekonomika má uskutečňovati zemědělský pokrok ve výkonné praxi. Ekonomickým pokrokem jest teprve to, co proniklo i do mas drobných podniků zemědělských, co se stalo hnutím lidovým. Proto moje výklady budou zdůrazňovati zemědělské poradnictví, zvláště ekonomické. Cílem je kvalitní výroba, její zlacnění, tedy nejnižší výrobní výlohy. To předpokládá nejlepší organizaci, nejlepší využití všech spolupracovníků a prostředků. Nauku o organizaci výroby a odbytu pokládám za jádro dnešní ekonomiky, neboť při správném pochopení vede k rychlému přizpůsobování daným poměrům. Přetvoří zemědělství, výrobou plánovitou se studiem odbytu a požadavků konsumu, tj. studiem cen, poměrů tržních s hlediska národního i světového má usměrniti i hospodářské myšlení a býti podkladem správného posuzování zemědělské situace.*
- Čím je krize hospodářská silnější a rentabilita zemědělského podnikání nižší, tím více třeba zdůrazňovati odbornou výchovu, zemědělské poradnictví, aby se udržela i intenzita, kvalita a nenastal úpadek. Osud*

československého zemědělství jest otázkou pokroku a výkonů selského stavu. Proto bych ve svých výkladech na vysoké škole zemědělské v Brně zvláště ve vybraných kapitolách respektoval především práci a úkoly regionální a snažil se pěstovati též spravovědu selskou, která zvláště v rolnické zemi moravskoslezské byla by vděčným objektem nejen přednášek, ale i práce badatelské.

Hospodářskou analýsu zemědělských poměrů jednotlivých okresů pokládám za důležitý prostředek a základ všech místních zvelebovacích akcí, dobrého plánování a přizpůsobení se daným poměrům a také za podklad lepšího vyučování na hospodářských školách. Prameny a základy zemědělského pokroku, hospodářské soustavy, bych probíral s hlediska historického vývoje, sociologického významu a praktických úkolů, jež jsou jim přisouzeny v hospodářském životě a zemědělské práci venkovského obyvatelstva.“ Tolik Program vyhotovený Reichem v průběhu habilitačního řízení, který reflektuje názory tehdejší špičky českých i zahraničních zemědělských ekonomů.

- V habilitačním kolokviu Reich uspěje dne 7. 5. 1935 a soukromým docentem se stává od 22. 6. 1935. Je tak v pořadí čtrnáctým docentem VŠZ v Brně.
- Velmi zajímavé je, že krátce předtím (26. 4. 1935) je soukromým docentem ekonomiky zemědělských podniků jmenován Dr. Ing. František Lom [Ročenka, 1994, s. 38], velký přítel a spolupracovník Reicha. Tomu pomáhá například nejen s překladem a úpravou jedné švýcarské publikace, viz [Vlastní životopis, 1935; ad 2.4, s. 23] a [Cestou, 1939, s. 18], nýbrž i s jeho habilitačním spisem, viz [Základy organizace, 1934, s. 9]. František Lom se krátce na to stává mimořádným profesorem zemědělské ekonomiky (1. 10. 1936) [Ročenka, 1994, s. 38] (více je možno o něm vyhledat například v [Vávra, 1969] a [Lom, 1972]). Sedmnáctistránkový posudek na Reichův habilitační spis k habilitačnímu kolokviu vyhotovuje profesor zemědělské ekonomiky PhDr. Karel Holý dne 2. 4. 1935 (Posudek, 1935; ad 2.9), odborník, s nímž se Reich osobně seznamuje již za pobytu v Táboře roku 1908 [Cestou, 1939, s. 36].

Dvacet jedna archiválií se tak týká Reicha v roli externího honorovaného docenta zemědělského školství a šestadvacet archiválií má vazbu na Reicha v pozici soukromého docenta zemědělské ekonomiky, obojí místem na VŠZ v Brně.

DISKUSE

Edvard Reich – učitel Vysoké školy zemědělské v Brně

Reich před rokem 1919 žádá, aby první samostatná česká vysoká škola zemědělská byla zřízena v Brně.

Roku 1919 toho v součinnosti se spolupracovníky dosahuje. O rok později na VŠZ v Brně předsedá konferenci učitelů československých zemědělských škol. Poté (ve školním roce 1921/1922) na VŠZ v Brně zahajuje výuku zemědělského školství a vyučování, respektive výuku předmětů pedagogika a didaktika. Sám v těchto souvislostech píše:

„Když po převratu bylo organizováno zemědělské školství, byla poválečná situace hodně žalostná ... prvou starostí bylo odčinit škody, napravit staré křivdy a započít s programem zvelebovacím. Stalo se tak za plné účasti zemědělského učitelstva, hlavně na státních konferencích, jež měly povahu národních kongresů zemědělského učitelstva z celého státu. Byly to konference s počátku národnostně a místně separované, ale poslední byly již společné a všechny se plně vydařily. Šest vydaných svazků, přednášek a debat, jest cenným dokumentem jednak prováděné reorganizace zemědělského školství, jednak různých iniciativních návrhů, jež tu byly probírány. Prvé státní konference (české) byly v prosinci 1919 v Praze (Publ. min. zeměd., sv. č. 2.); druhé (české i německé) byly v září 1920 v Brně (Publ. min. zeměd., sv. č. 22. a 23.); třetí byly r. 1921 v Plzni (české) a v Liebwerdě (německé) (Publ. min. zeměd., sv. č. 40. a 41.); čtvrté (české i německé) byly v Praze 1923 přehledem a závěrem vykonané práce za 5 let (Publ. min. zeměd., sv. č. 42.)“ [Reich a Škoda et al., 1931, s. 310].

Vávrovy informace o honorované docentuře a obsahy shromážděných univerzitních archiválií k přednáškám ze zemědělského školství se nemožou neprolínat se všemi čtyřmi konferencemi, neboť toto všechno je provázáno s Reichem. Vzhledem k tématu stati je však nutno akcentovat konferenci brněnskou.

Druhá konference učitelů československých zemědělských škol byla stejně jako konference předcházející pořádána ministerstvem zemědělství. Trvala rovněž tři dny a konala se na VŠZ v Brně v době od 9. do 11. září 1920. Řešila problémy pedagogiky a didaktiky zemědělského vyučování na středních školách. Přítomno bylo 180 učitelů (34 ze středních hospodářských škol, 2 ze středních lesnických škol, 35 z rolnických škol, 72 ze zimních hospodářských škol, 8 z nižších zahradnických, ovocnických a vinařských škol, 5 z nižších speciálních škol, 13 z celoročních hospodářských škol a 11 z letních hospodářských aj. kurzů).

Konferenci téměř po celou dobu předsedal Reich. Ten také pronesl závěrečnou řeč. K nejdůležitějším vystoupením patřilo úvodní slovo tehdejšího ministra zemědělství Kuneše Sonntaga, přivítání účastníků konference rektorem VŠZ v Brně Josefem Munzarem a uvítání přítomných budoucím ministrem zemědělství Františkem Staňkem.

Celkem bylo předneseno dvanáct přednášek. V diskusi odeznělo jedenašedesát příspěvků, z nichž čtr-

náct vyslovil Reich. V průběhu konference se uskutečnily tři exkurze (jedna na pracovištích VŠZ v Brně). Z dvanácti přednášek byly dvě od zástupců ministerstva zemědělství, jedna od pracovníka zemské zemědělské rady, jednu přednesla školní inspektorka, jedna pocházela od ředitele školy a sedm přednášek přednesli Emil Bayer, František Chmelař, František Kubec, Josef Munzar, Jaroslav Smolák, Václav Vilíkovský a Rudolf Trnka, tj. tehdejší a pozdější učitelé VŠZ v Brně (František Chmelař a Jaroslav Smolák v tu dobu na VŠZ v Brně ještě nepracovali).

V diskusi vystoupil také František Bilovský (k přednášce Františka Kubce), který se později stal učitelem VŠZ v Brně.

Lepší počin Reicha při prvním vykročení na samém počátku jeho vlastní učitelské činnosti při výuce teoretičtější pedagogiky a empiričtější didaktiky na VŠZ v Brně si lze jen velmi obtížně představit. Také vstřícnost učitelů VŠZ v Brně ke středoškolským kolegům (takovými byli ještě nedávno někteří z nich, například Václav Vilíkovský a Rudolf Trnka, kteří do Brna přišli z fundamente VŠZ v Brně, tj. z tábořské hospodářské akademie [Vyskot et al., 1960, s. 29]) je obdivuhodná. Učitelé VŠZ v Brně se ostatně zúčastnili i první konference středoškolských učitelů zemědělských škol z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, která se konala v poslední tři dny roku 1919 v Praze. Referáty na ní z VŠZ v Brně tehdy přednesli rektor František Bubák a profesori Josef Munzar, Rudolf Trnka a Václav Vilíkovský. Dnes je možno tuto vstřícnost chápat i jako projev úcty k osobě, respektive osobnosti Reicha, jednomu ze zakladatelů a budovatelů jejich pracoviště – VŠZ v Brně [Časové otázky, 1920] a [Z pedagogiky, 1922].

Jako výrazná osobnost i ve své pedagogické práci Reich k výchově osobnosti směřuje. Má to přímo za program. Od osobnosti k osobnosti, to je jeho cesta. „Přišel jsem k závěru...“, píše, „...že nejdůležitějším činitelem v zemědělském školství je učitel, jeho věcná i morální kvalifikace...“ [Vlastní životopis, 1935; ad 2.4, s. 10], „...že ... na vývoj absolventů a formování jejich budoucího života a práce ... připadá 40-50 % na učitele, 30-40 % na učebnice a 20-30 % na vše ostatní...“ [Cestou, 1939, s. 76].

František Čvančara, Reichův další dlouholetý přítel a spolupracovník, člověk, který dobře poznal encyklopedickou šíři a hloubku vědomostního záběru Reicha, oceňuje v jeho vlastní pedagogické práci v tomto smyslu opačné záměry, a sice to, že například „...jeho cílem nebylo podati žactvu přemíru systematicky uspořádaných odborných ... vědomostí, nýbrž ... kladl důraz spíše na výchování. Svým zaníceným výkladem ... snažil se otevřít svému žactvu širší rozhledy, vštípit mu lásku a oddanost k jeho budoucímu povolání a naplnit jeho smysl podněty pro další život.“ [Hejnar, 1995, s. 12].

Dá se předpokládat, že podobně přistupoval také ke studentům ve výuce a mimo ni na VŠZ v Brně, když plnil úkoly jejího nejprve honorovaného docenta zemědělského školství a později soukromého docenta ekonomiky. V těchto souvislostech opět píše: „*Má-li hospodářství vůbec povahu služby, tak to platí zvláště o hospodaření na selské usedlosti. Svědčí o tom několik průkazných cifer: Na 60% zemědělské půdy u nás konají všechnu manuální práci samo rolníci se členy svých rodin, což představuje asi 70% veškeré práce v zemědělských podnicích celého našeho území. Jen 30% z veškeré práce v našem zemědělství připadá na cizí zaměstnance. To znamená v našem ekonomickém pojetí, že prakticky jen 40% půdy a 30% zemědělské práce v Čechách a na Moravě je spravováno podle zásad kapitalistických, kdežto 60% zemědělské půdy a 70% veškeré práce podléhá organizačně a správně speciálním vlivům osobních podmínek výrobních... V selském podniku neběží o kapitály a zisky z podstaty kapitálové, nýbrž především o důchod z práce celé rodiny... Vědecké studium selské správočiny... Zvláště vysoké školství zemědělské v zemích v převahu selské výroby vyžaduje naléhavě ... přizpůsobení služeb selskému – tedy především u nás.*“ Tolik Reich [Cestou, 1939, s. 187-188] v době, kdy svůj program koncipovaný v roce 1935 již na VŠZ v Brně realizuje. Takto vlastně své dřívější záměry potvrzuje. V neposlední řadě je nutno zdůraznit, že nejen jako vysokoškolský pedagog dvojího odborného zaměření, nýbrž jako člověk akcentuje: „*Věřím v dobrou organizaci, věřím v práci vzdělaných a seriosních lidí a to je mi také vždy prvním předpokladem při každé akci zvelebovací*“. (Vlastní životopis, 1935, ad 2.4, s. 31).

ZÁVĚR

Na Reicha lze souhrnně pohlížet jako na výraznou osobnost československých dějin. Ve stati doposud použité dílčí pohledy na tuto osobu jako zakladatele a učitele Vysoké školy zemědělské v Brně jsou proto nyní soustředěny tímto stěžejním směrem.

Reich i jako předchůdce současných činností Oddělení pedagogiky Ústavu humanitních věd Provozně ekonomické fakulty MZLU v Brně pracoval v situacích, které rozhodně není možno pokládat za ideální, byť se prvorepublikové podmínky právě takto v současné době velmi často prezentují. Dokládá to i tento úryvek z jeho knihy [Cestou, 1939, s. 91] „...jsem se ... tak důkladně poučil, že jsem už vždycky předem předpokládal jen to nejhorší a podle toho se zařizoval. Že to byla diagnosa správná, to mi potvrdil také Antonín Švehla a podle jeho rad jsem jednal tehdy i dnes: Řekl otevřeně upřímná slova, jež ctím jako vzácný odkaz: »S žádnou vděčností nikdy nepočítat, žádných ohledů pro sebe nevyžadovat, za nikoho se neschovávat, všechnu odpovědnost brát na sebe a v případě nezdaru vědět, že všichni viníka opustí a

nikdo – ani úřad, ani strana – nepomůže.«. To jsou správná slova a uvádím je jako doklad, že nic nešlo snadno a že pracovník musil si důvěru zasloužit a úspěch probojovat. “. Proto tím více je třeba v současnosti i budoucnosti oceňovat Reichovy úspěchy nejen při zakládání a rozvíjení VŠZ v Brně, nýbrž také při zakládání a rozvíjení československého zemědělského školství vůbec.

V jádru stati uvedená fakta je nutno vnímat i v širších souvislostech, a to také mimo jiné z hlediska Reichovy pozice v agrární straně. „*V agrární straně působily zhruba dva politické směry: pravicově konzervativní křídlo s autoritativními snahami, reprezentované ve dvacátých letech poslancem K. Práškem, později v letech třicátých R. Beranem a dr. Zadinou. Druhý směr představovala skupina středu známá hledáním nových možností, teoretických směrů i širší mezinárodní spolupráce, včetně spolupráce se SSSR. Patřili k němu především doc. E. Reich, dr. L. Feierabend a někteří z mladší generace agrárních ekonomů.*“, píše o šedesát let později Kubačák [1994]. Takto pojaté současné hodnocení Reicha vyznívá pro něj velmi příznivě.

Není smyslem stati velebit Reicha. Z dále uvedeného nástinu jeho životopisu si lze snadno domyslet jeho zásluhy nejen o československé školství, ale o československé i zahraniční zemědělství vůbec. Co je však zapotřebí v této části statě dodržet je její koherence s částmi předcházejícími. Jelikož tématem diskuse je Reich jako osobnost, je nyní z mnohého, co se tematicky nabízí, nutno zvýraznit hlavně dva velmi dominantní rysy osobnosti Reicha:

- Reich vždy dokáže najít partnery, funkční spolupracovníky, z nichž i k jejich spokojenosti těží ze specifík jejich jedinečností. Reich se umí kdekoliv a kdykoliv poučit, zdokonalit, a to od kohokoliv, nejen od partnerů. Zde je příklad z doby jeho studií v Táboře [Reich, 1939, s. 32-34] „...jsem si uvědomil, kolik v Kožanského nesystématickosti bylo velkorysosti a záměrnosti. Do přednášek přinášel spousty literatury, citoval různé autory domácí i zahraniční, slavné i méně slavné, jen když v nich našel něco pozoruhodného, četl ukázky z jejich spisů, upozorňoval na rozdílné pojetí a vysvětloval rozpory ... citoval filosofy, básníky, politiky, autory slavných románů a dramat všech národů a věků, že často v záplavě rétoriky a literatury unikla věc ... Kožanský ukázal, jak je třeba soustavně sledovat a kriticky hodnotit ... literaturu ... byl skvělý v diskusi...“.
- V biografích je Reich obvykle představován tak, že šířka a hloubka jeho odborných záležitostí je zdůvodňována hlavně jeho pracovitostí a odvážností a tak, že je vyobrazován jako veleencyklopedista a veleorganizátor. Následující nástin jeho životopisu není

výjimkou. Je to skript, materiál použitelná rovněž k formování osobnosti studentů MZLU v Brně. Nástin životopisu proto úmyslně zahrnuje v menším rozsahu vylíčení soukromí a ve větším rozsahu přiblížení pracovního úsilí Reicha, zejména v oblasti jeho pedagogické, literární a organizační práce.

Nástin životopisu Edvarda Reicha

- Podle křestního listu i úmrtního listu Eduard Reich, dle mnoha dalších dokumentů i většiny vlastních publikací Edvard Reich, se narodil svobodné matce Františce Reichové a svobodnému otci Eduardu Richterovi 17. 3. 1885 ve Velké Bystřici (rodném městečku akademika Vladimíra Koželuky, děkana zootechnické fakulty Vysoké školy zemědělské v Brně v letech 1952–1956).
- Eduard Richter se narodil 1. 10. 1858 ve Střílkách a zemřel 27. 9. 1921 v Olomouci. Nejprve pracoval ve funkci četníka a strážmistra ve Velké Bystřici, později soudního úředníka v Olomouci. Na nemanželského syna v dětství přispíval a na studiích ho podporoval. Ten ho měl rád.
- Františka Reichová se narodila 9. 2. 1867 ve Velké Bystřici a zemřela 4. 11. 1941 na Svatém Kopečku u Olomouce. Vykonávala práci kasírky a švadleny. Její rodiče, Josef Reich a Barbora Reichová, ve Velké Bystřici provozovali krejčovskou živnost a obhospodařovali necelé dva hektary zemědělské půdy. Dceři Františce pomáhali s výchovou jejího nemanželského syna. Ta se v roce 1898 provdala za Františka Mádra, řezníka a hostinského v Olomouci. Jejich první dcera Marie Mádrová, provdaná Poplerová, se narodila 6. 8. 1898 v Olomouci v zemřela 20. 2. 1998 v Praze. Absolvovala hospodářskou školu a stala se učitelkou, resp. ředitelkou školy. Její manžel byl ředitelem továrny RUPA. Jejich druhá dcera Vlasta Mádrová, provdaná Dvořáková, se narodila 8. 1. 1901 v Olomouci a zemřela 18. 3. 1979 tamtéž. Také absolvovala hospodářskou školu a po svatbě nebyla zaměstnaná. Její manžel byl generál armády.
- Edvard Reich se oženil s Vlastou Kučerovou v Praze (v Bubenči) 4. 12. 1920. Ta se narodila 27. 6. 1899 v Ústí nad Orlicí a zemřela 20. 1. 1982 v Praze. Pocházela z rodiny vlastníka textilní továrny a starosty v Ústí nad Orlicí. Absolvovala rodinnou a obchodní školu. Byla sportovně a hudebně nadaná, kulturně založená a znala několika cizích jazyků. Jejich první dítě, syn Eduard, se narodil 11. 2. 1922 v Praze a zemřel 12. 4. 1997 rovněž v Praze. Formou dálkového studia ukončil v roce 1961 studium zootechnického oboru na Vysoké škole zemědělské v Brně. Z manželství se Zdenou Matějkovou se mu 1. 12. 1953 narodil syn Eduard Reich. Jejich další dvě děti, dvojčata Soňa a Eva, se narodila 1. 12. 1923 v Praze. Mgr. Soňa Reichová

zemřela 27. 6. 1995 v Praze. Byla svobodná a bezdětná. Vystudovala právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (v roce 1973) a později pracovala v Made in Publicity (ČTK). V letech 1946 až 1951 obsazovala 1. až 3. místa na lehkotletických mistrovstvích republiky (v trojboji, pětiboji i skoku do dálky) a byla československou reprezentantkou. PhDr. Eva Pavlátová, dříve Nachtmanová, studovala ve Skotsku (ve školním roce 1946/1947) a vystudovala filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (v roce 1952) a tutéž fakultu Univerzity Palackého v Olomouci (v roce 1959). Pracovala jako redaktorka časopisu UNESCO a středoškolská i vysokoškolská učitelka jazyka anglického, francouzského a německého. Nyní působí ve funkci překladatelky odborné literatury do angličtiny. Z jejího prvního manželství pochází Ing. Jiří Nachtman, narozen 5. 1. 1953 a Ing. Petr Nachtman, narozen 17. 3. 1955.

- K tragické smrti Edvarda Reicha došlo na železničním přejezdu u Zdounek při střetu jeho služebního automobilu s vlakem 24. 5. 1943. Pohřeb se konal 29. 5. 1943 v Praze (na Královských Vinohradech, části Prahy, v níž s rodinou do té doby žil ve vlastní vile). Později byly jeho ostatky uloženy do rodinné hrobky Kučerových v Ústí nad Orlicí. Tam je pochovaná i jeho manželka.
- Edvard Reich postupně absolvoval tyto školy a zkoušky: Obecná škola ve Velké Bystřici (1896); Měšťanská škola ve Velké Bystřici (1899); krátké setrvání v učebním oboru u cukrářské firmy v Olomouci a pak Rolnicko-chmelařská škola v Olomouci, resp. v Klášterním Hradisku (1901); Zemská střední hospodářská škola v Přerově (1904); mimořádně povolená zkouška ze 4. ročníku nižší reálky, konaná v Kroměříži (1904); Královská česká hospodářská akademie v Táboře (1906); zkouška učitelské způsobilosti pro školy rolnické, konaná v Praze (1908); diplomové zkoušky na Královské české hospodářské akademii v Táboře (1911, Dipl. agr.); mimořádně povolená zkouška dospělosti na vyšší reálce, konaná v Olomouci (1912); zkouška učitelské způsobilosti pro školy hospodářské, konaná v Praze (1914); Císařsko-královská česká vysoká škola technická – Odbor zemědělský v Praze, praktická zkouška (1913); teoretická zkouška (1915, Ing.) a disertační zkouška (1918, Dr.) a habilitační kolokvium na Vysoké škole zemědělské v Brně (1935, Doc.). Zaměstnání vykonával i paralelně s přípravou na ně, a to v tomto sledu: Královská Česká hospodářská akademie v Táboře – asistent (1906-1908); Rolnicko-chmelařská škola v Olomouci – učitel (1908-1912); Zemská Hospodářská škola v Olomouci – učitel (1913-1918); Ministerstvo zemědělství v Praze – nejprve přednosta oddělení, pak přednosta odboru a krátce i ministr země-

dělství v historické úřednické vládě od 22. 9. 1938 do 4. 10. 1938 (1919-1941) a firma BAŤA ve Zlíně – poradce (1941-1943), a to po nuceném odchodu z ministerstva zemědělství, vynuceném v roce 1941 tehdejší okupační správou.

- Pedagogická práce Edvarda Reicha zahrnovala: práci kočujícího učitele (hospodářského poradce) pro okres olomoucký a české obce okresu šternberského (od 1908); výuku v kurzech zemědělského zaměření pro přípravu učitelů hospodářských škol pokračovacích, konaných v Olomouci (od 1913); výuku v kurzech zemědělského zaměření pro vojenské invalidy, konaných v Olomouci (od 1914); výuku v kurzech zemědělského zaměření pro vojáky základní vojenské služby, konaných v Praze (od 1919); výuku encyklopedie zemědělství na Vyšší zemědělské škole družstevní v Praze (od 1919); výuku zemědělského školství a vyučování na Vysoké škole zemědělské v Brně (od 1921); výuku zemědělského zaměření na Vyšší lidové škole Svobodného učení selského v Praze (od 1921); výuku zemědělského školství a vyučování na Státním pedagogickém semináři pro učitelství na školách zemědělských v Praze (od 1930) a výuku zemědělské ekonomiky a spravovědy na Vysoké škole zemědělské v Brně (od 1935).
- Edvard Reich přednesl nejen přes tisíc odborných přednášek (asi polovinu z nich v selském prostředí), ale vyhotovil také stovky vlastních písemných pojednání a redigoval další stovky písemných děl jiných osob. Literární práci zahájil v roce 1904, kdy napsal svůj první článek, a to do olomouckých Selských Listů. V té době založil měsíčník Kodým a vydával ho dvacet tři roků. Později vytvořil koncepci a stal se editorem knižnice ministerstva zemědělství. Podílel se tak na vydávání aktuálních spisů, laických příruček, odborných statí, publikací výzkumných ústavů, školních učebnic apod. Obdobně založil knižnici Československé akademie zemědělské a napomohl rozvoji jedné desítky edičních řad této knižnice, v nichž vycházely rovněž stovky vědeckých děl. Jeho práce měla postupem času stále větší ohlas i v zahraničí. Do ciziny cestoval systematicky od roku 1909 a osobní styky s odborníky postupně navázal v Anglii, Belgii, Bulharsku, Dánsku, Francii, Itálii, Jugoslávii, Lotyšsku, Lucembursku, Maďarsku, Německu, Nizozemí, Norsku, Polsku, Rakousku, Rumunsku, Švédsku a Švýcarsku. Zajímal se také o zemědělství v Rusku a USA. Tendence zemědělského pokroku v zahraničí tudíž záměrně akcentoval také ve vlastních i redigovaných pojednáních.
- Z hlediska organizačnické práce nutno zdůraznit, že Edvard Reich byl členem a mimořádným členem tří desítek organizací, např. Mezinárodní komise zemědělského vyučování v Bruselu, Mezinárodní

vědecké rady zemědělské při Mezinárodním ústavu zemědělském v Římě, Patentního soudu v Praze, Soudního dvora v Olomouci a Slovanského ústavu v Praze. S osmi spolupracovníky založil v roce 1924 Československou akademii zemědělskou v Praze a byl jejím nepřetržitým generálním sekretářem. Působil i ve funkci generálního inspektora zemědělského školství v Československu. V několika organizacích pracoval na místě jednatele, např. v Zemědělském muzeu v Praze, které mělo několik poboček po republice, mimo jiné i v Brně. Byl přednostou Ústavu pro zemědělskou politiku při Československé akademii zemědělské v Praze. Funkci předsedy a místopředsedy zastával ve více jak dvaceti organizacích, např. v Československé odbočce Mezinárodního úřadu pro zemědělské vyučování v Praze, Pedagogické společnosti zemědělské v Praze a Syndikátu československých zemědělských novinářů a spisovatelů v Praze. V neposlední řadě byl i úředním znalcem, např. Ministerstva orby ve Vídni, Obchodní i živnostenské komory v Olomouci a Zemědělské rady v Brně.

- Edvard Reich byl za svou práci poctěn mnohými tuzemskými a zahraničními oceněními. Za spoluautorství Malé encyklopedie zemědělské obdržel Munzarovu cenu. Za knihu Základy organizace zemědělství v republice Československé získal Zemskou cenu. Čestným členem se stal v jedné desítky organizací. Byl poctěn i Čestným zařazením Československé akademie zemědělské v Pra-

ze mezi Zemědělské průkopníky. Stal se nositelem bulharské medaile Za zemědělské zásluhy, stříbrné medaile Českého odboru Zemědělské rady pro Království České Za zásluhy o zemědělství a italské zlaté medaile Za zásluhy o zemědělskou spolupráci. Rovněž obdržel několik řádů, např. Komandérský kříž s hvězdou řádu Sv. Sávy (Jugoslávie), Komandérský kříž řádu Leopolda (Belgie), Komandérský kříž řádu Polonia Restituta (Polsko), Řád Pour le mérite agricole (Rumunsko) a Řád Tří hvězd (Lotyšsko). Nejen za vynikajícím způsobem odváděnou práci, nýbrž i pro své další dispozice se Edvard Reich mohl stát osobním přítelem významných vědců (např. též z Vysoké školy zemědělské v Brně), úspěšných umělců (např. bratrů Čapkových) i ctěných politiků (např. T. G. Masaryka a E. Beneše).

* * *

Úspěšnost používání metody výchovy tradicemi závisí na několika faktorech. Jedním z nich je soubor materiálů, jímž se na objekt výchovy působí. Protože u plnohodnotného studenta moderní vysoké školy nemůže absentovat sounáležitost s jeho Alma mater, je žádoucí i na MZLU v Brně programově využívat potenci jejích subjektů, zejména učitelů, i při vychovávaní a vzdělávání studentů, prostřednictvím hodnotných tradic této univerzity. Předložený příklad výběru se záměrně týká takového souboru materiálů, který lze použít en bloc i en détail.

SOUHRN

Vysokoškolská pedagogika se zabývá oběma součástmi formování vysokoškolského studenta. Jeho vychováváním i jeho vzděláváním. Přitom neopomíjí metodu výchovy tradicemi. Ve statí je jako jedna z možností předložen výběr materiálů k použití této metody. Ten je věnován životu, dílu a odkazu Edvarda Reicha – zakladateli Vysoké školy zemědělské v Brně. Poznatky vysokoškolské pedagogiky se tím aplikují do prostředí Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně.

vysokoškolská pedagogika, vychovávání a vzdělávání vysokoškolského studenta, metoda výchovy tradicemi, výběr materiálů k použití této metody na Mendelově zemědělské a lesnické univerzitě v Brně

LITERATURA

Aus Stadt und Land. Brünn, 30. März. *Tagesbote/Abendblatt*, 1922, Jg. 72, Nr. 148, S.2. B.ISSN.
Časové otázky zemědělské. 1. vyd. Praha: MZ RČS, 1920. 249 s. B.ISSN.

Československé dějiny v datech. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1986. 717 s. a přílohy. B.ISSN.
DYK, V. et al.: *150 let zemědělského učení v Brně – minulost – současnost – perspektivy*. 1816-1966. 1. vyd. Brno: VŠZ, 1967. 201 s. B.ISSN.
GABRIŠOVÁ, A.: *Význam Dr. Ing. Eduarda Reicha*

- pro zemědělství a zemědělské školství*. [Závěrečná písemná práce – vedoucí R. Šrámek.] Brno: VŠZ, 1993. 34 s.
- HEJNAR, F.: *Dr. Edvard Reich*. 1. vyd. Olomouc: SZeŠ, 1995. 32 s. B.ISBN.
- HROCH, M. et al.: *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985. 304 s. B.ISBN.
- CHMELÁŘ, F.: *Dějiny a organizace Vysoké školy zemědělské v Brně. Průvodce světem techniky*, 1938, roč. 1, č. 3, zvláštní dotisk, 4 s. B.ISBN.
- KANTOR, J. et al.: *60 let Vysoké školy zemědělské v Brně*. 1. vyd. Brno: VŠZ a SPN, 1979. 176 s. a přílohy. B.ISBN.
- KUBAČÁK, A.: Jak to bylo s agrární stranou. *Zemské noviny/Morava a Slezsko*, 1994, roč. 4, č. 218, příloha Náš domov, s. 4. ISSN 1210-7492.
- LOM, F.: *Přehled dějin zemědělské výroby v českých zemích*. 1. vyd. Praha: VŠZ, 1972. 223 s. B.ISBN.
- Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně*. 1. vyd. Brno: MZLU, 1999. 43 s. B.ISBN.
- MIKOVCOVÁ, A.: Vysoké školy zemědělské v českých zemích v letech 1867-1918. In *Práce z dějin vědy, Svazek 11. (VCDU)*, 2003, s. 661-685. ISBN 80-7285-027-X. (Dostupné na <<http://www.vcdv.cas.cz/publikace.php>>)
- Muž, jakých bylo málo. *Hanácké noviny*, 1995, roč. 6, č. 33, s. 8. ISSN 1210-5376.
- Návrat k lepším tradicím. Památce dr. Edvarda Reicha. *Hanácké noviny*, 1995, roč. 6, č. 33, s. 1. ISSN 1210-5376.
- NEKUDOVOVÁ, A.: *K historii Vysoké školy zemědělské v Brně*. [Závěrečná písemná práce – vedoucí R. Šrámek.] Brno: VŠZ, 1994. 52 s.
- NOVÁK, V. et al.: *Památník Vysoké školy zemědělské v Brně*. 1. vyd. Brno: VŠZ a MŠNO, 1930. 238 s. B.ISBN.
- PLACHÁ, Z.: Dr. Ing. Edvard Reich. *Velkobystřické noviny*, 2000, b.roč., č. 3, s. 3-4. B.ISSN.
- PROCHÁZKA, P. et al.: *70. výročí založení Vysoké školy zemědělské v Brně*. 1. vyd. Brno: VŠZ, 1989. 88 s. B.ISBN.
- REICH, E.: *Cestou k selské politice a spravovédě*. 1. vyd. Praha: ČAZ, 1939. 223 s. B.ISBN.
- REICH, E.: K jubileu naší nejstarší české vyšší hospodářské školy. In *Výroční zpráva Zemské vyšší hospodářské školy v Přerově za pětiletí 1930/31-1934/35*. 1. vyd. Přerov: Obzor, 1935, s. 3-4. B.ISBN.
- REICH, E.: *Památce Kuneše Sonntaga*. 1. vyd. Praha: ČAZ, 1932. 399 s. B.ISBN.
- REICH, E.: *Příští vybudování zemědělského školství, zvláště vysokého na Moravě*. 1. vyd. Olomouc: Kodým, 1916. 78 s. a 2 s. příloh. B.ISBN.
- REICH, E.: *Samostatná státní vysoká škola zemědělská v Brně*. 1. vyd. Praha: MZ RČS, 1920. 54 s. B.ISBN.
- REICH, E.: *Základy organizace zemědělství Česko-slovenské republiky*. 1. vyd. Praha: MZ RČS, 1934. 800 s. a přílohy. B.ISBN.
- REICH, E.: Ze studentských let na hospodářských školách v Olomouci a v Přerově. In *Jubilejní almanach. Padesáté výročí Zemské vyšší hospodářské školy v Přerově. 1875-1925*. 1. vyd. Přerov: RT 1925, s. 91-96. B.ISBN.
- REICH, E., ŠKODA, V. et al.: *Zemědělské školy ve službě veřejnosti*. 1. vyd. Praha: MZ RČS, 1931. 459 s. B.ISBN.
- Ročenka k 75. jubileu Vysoké školy zemědělské v Brně. 1919-1994*. 1. vyd. Brno: VŠZ, 1994. 469 s. B.ISBN.
- ROZMAN, J.: Edvard Reich. *Zemědělská škola*, 1994/95, roč. 57, č. 9, s. 20-21. ISSN 0044-3875.
- Seznam absolventů (1904). In *Almanach k 100. výročí založení zemědělské školy v Přerově*. 1. vyd. Přerov: SZeŠ, 1965, s. 48. B.ISBN.
- SCHWUB, O.: Edvard Reich – rodák z Velké Bystřice. In *Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci za rok 1999*. Olomouc: SOA, 2000, 8(27), s. 123-135. ISSN 0862-2839.
- SKALA, L.: *Naši průvodci ... Biografický slovník českého zemědělství a venkova*. 1. vyd. Praha: MZ ČR, 1993. 668 s. ISBN 80-7084-061-7.
- SKALA, L.: Reich Edvard. In *Malý slovník biografii, III (P-Š)*. 1. vyd. Praha: ČAZ, 1990, s. 86-88. ISBN 80-7002-012-1.
- SKALA, L.: *Významné osobnosti českého zemědělství*. 1. vyd. Praha: MZ ČR, 1992. 112 s. ISBN 80-209-0238-4.
- SKALA, L.: *Zemědělské písemnictví, tvůrčí síla pokroku*. 1. vyd. Praha: ČAZ, 1987. 316 s. B.ISBN.
- SKALA, L. et al.: *Tradice – vzdělávání – pokrok*. 1. vyd. Praha: MZ ČR, 1993. 111 s. B.ISBN.
- 100 let zemědělského školství v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: MTZ, 1976. 207 s. a přílohy. B.ISBN.
- 110 let zemědělského školství v Olomouci na Hradisku, 1876-1986*. 1. vyd. Olomouc: SZeŠ, 1986. 176 s. B.ISBN.
- Studium na katedře pedagogiky Vysoké školy zemědělské v Brně ve studijním roce 1965-66*. 1. vyd. Brno: VŠZ, 1965. 32 s. B.ISBN.
- ŠTASTNÝ, V.: Pedagogika na Vysoké škole zemědělské a lesnické v Brně. In *Sborník Vysoké školy zemědělské a lesnické v Brně (C19, D21)*, 1952, b.roč., č. 3-4, s. 167-169. B.ISBN.
- ŠTASTNÝ, V.: Příspěvek k reorganizaci zemědělských škol. In *Sborník Vysoké školy zemědělské v Brně (C18, D20)*, 1951, č. 3, s. 159-169. B.ISBN.
- Také docentura. *Lidové noviny/ráno*, 1922a, roč. 30, č. 160, s. 5. (Čtvrtek 30. 3. 1922.) B.ISSN.
- Také docentura. *Lidové noviny/ráno*, 1922b, roč. 30, č. 184, s. 5. (Středa 12. 4. 1922.) B.ISSN.
- VÁVRA, M.: *Padesát let Vysoké školy zemědělské*

- v Brně. *Účelový tisk k 50. výročí založení VŠZ v Brně. I.* 1. vyd. Brno: VŠZ, 1968. 124 s. B.ISBN.
- VÁVRA, M.: Padesátileté úsilí o zřízení samostatné vysoké školy zemědělské v Brně, její vznik, vývoj a poslání v současné době. In *Sborník Vysoké školy zemědělské v Brně (řada A)*, 1979, roč. 27, č. 3-4, s. 5-34. B.ISBN.
- VÁVRA, M.: *Vývoj kateder provozně ekonomické fakulty Vysoké školy zemědělské v Brně.* 1. vyd. Brno: VŠZ, 1969. 84 s. B.ISBN.
- VLÁČIL, B.: Dr. Ing. Edvard Reich, organisator československého zemědělského pokroku. *Úspěch*, 1935, roč. 6, č. 2, s. 47-53. B.ISSN.
- VYSKOT, M. et al.: *Akademická obce Vysoké školy zemědělské v Brně. Účelový tisk k 50. výročí VŠZ v Brně. II.* 1. vyd. Brno: VŠZ, 1968. 276 s. B.ISBN.
- VYSKOT, M. et al.: *40 let práce Vysoké školy zemědělské a lesnické v Brně. 1919-1959.* 1. vyd. Brno: SZN, 1960. 516 s. B.ISBN.
- Z pedagogiky a didaktiky zemědělského vyučování.* 1. vyd. Praha: MZ RČS, 1922. 231 s. B.ISBN.

Adresa

PaedDr. Rudolf Šrámek, CSc., Ústav humanitních věd, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika